

Итя живет на Червяном мысу

<p>Рассказчик: Николай Измайлович Кондаков м. р. – Кеть-Енисейский Водораздел (по Каналу), с 1920-х гг. жил в п. Усть-Озерном. Запись: А. И. Кузьмина Место и время записи: Усть-Озерное (Кеть), 1964 г.</p>	<p>Erzähler: Nikolaj Ismailowič Kondakow geb. Wasserscheide Ket'-Enisej, seit 1920 lebte in Ust'-Ozernoe. Aufgenommen von: A.I. Kuz'mina Aufnahmestelle und Aufnahmezeit: Ust'-Ozernoe (Ket'), 1964</p>
--	---

1. Йт'е 'иллакуң 'н'еи атергу сѵ'ққән. 2. 'қаңунд ассъ 'сеңгал'е, 'қаңунд ассъ 'т'елатыл'л'е 'иллакуң. 3. қўла 'әр'ан ма'т'т'өндъ 'тшаджакуат, пор'си օ'рран қъ'н'даску'уаттъ. 4. Йт'е 'қондикуң. 5. қўлат 'нара мат'т'өндъ 'мөндъл'е 'қѳд'ат. 6. қаим'нассе қват'куат, 'сүнд'ебым қо'ттә 'мәтқандыт 'түкуат.

7. 'оккырың Йт'е 'пөнә 'тшанджанде. 8. 'қаила 'тшәджандат. 9. мантшам'бинде: сѵба'қай күн'ди 'қўла, қwәр'уы күн'ди, 'тәвай күн'ди. 10. Мо'ққоюннә 'йрра 'тшәджаң. 11. Йт'е 'йрран 'қанджай т(~д) ибантъ пәра'л диң.

12. 'йрра 'тшаджакуң 'варуъ 'ўтай 'т'әзиндъ (т'әзи *пояснение основной формы*). 13. 'сәт'иңа 'т'өт'әмба: օ'ннә ў'ти 'т'әз'им а'ссә мйн'джам. 14. 'сәл'д'уң 'сәңгыл'е, 'сәл'д'уң 'т'еладыл'е 'нәндъ 'әуат. 15. 'сәт'иңат օ'лан 'қураң 'н'әнду қән'дең. 16. 'ниван тай 'пүле қwә'ннаттъ. 17. 'нәнны 'тшәджа 'қууат.

18. 'оккырың 'қайған 'аргу 'сууан пари, 'моққарын 'пәри 'мйттат, 'амдиқован пари. 19. 'т'әй'мәт 'мәттат 'омдал'пикуват, 'т'әлне 'омдал'пикуват. 20. 'оккырың 'қайған 'мәтта 'қѳ'ван օ'лан 'тшәнджи 'нүгу. 21. 'ниван 'таңле 'қѳд'әт, 'массун 'мәта 'синде 'таң'ле 'мйттат.

22. 'йрра 'қwәндъгай 'мйрсе 'тшилле 'әмда, 'қабъ(~о)рет 'қwәлле 'тшәтшаң 'н'ә'ја'vulle, 'сѵба'кавл'е.

23. 'йрран сѵ'вал 'т'ўтъ 'порумба. 24. нәгур 'қwәрган օли 'т'ў 'сәтшү 'ондъ 'н'әмдъ 'сәлджел'бат. 25. 'йрра сәлд'у 'тәррин 'пйри 'қwәлд'им т'ў! 'пәри 'иннә 'пыңаджит. 26. 'қwә'лди 'мўссаң, қо'ннә йўт. 27. 'н'ўссүсү 'қалық қѳ'зи қайи соқал'е 'тшеттшит. 28. 'йрра 'т'әраң: 'түмбәди 'қўлам 'апситит 'ыраптшит. 29. 'қози 'тәпат авур'нат, 'брат. 30. 'нәннә қѳ'зи қѳ'ттә 'мәтқандыт қwan'ту 'әсууат.

31. 'Йрра 'шытаңзе 'сүрун та'рам 'тәпатни 'мйуат. 32. 'Йт'е 'мәтан 'әлган 'пәрамба. 33. 'Йрра 'т'әраң: 'Йт'е, 'т'ит'т'ә 'тўуак. 34. ман минджам 'сәг'и ма'ңо. 35. оран'дири 'сүрун 'тарам 'минджам. 36. 'тита

'мәтқынды' 'қунны' 'мйтганды', 'құлал мәт'т'өндь 'тшәтшәт. 37. 'нәндь 'пөнә 'тшәндыл'е 'мәнджамби'қут. 38. ном таум'дженджаң. 39. 'сұрул 'тәрау 'н'үн'ұқаң 'қын о'Понды 'т'әджа'қут. 40. 'құлал 'нәннә 'можьт 'сұрум 'қваткун'джатгы.

41. 'нәнны 'тшәнджил'е 'қwәннат. 42. 'Йт'е 'йрра 'қәнджан 'типен 'пәрал'д'иң. 43. 'қөзи 'нәннъ 'тшәджақу'ғат. 44. 'қаң(~нг)ундә 'сәңгл'е. 44. 'т'әлатыл'л'е 'мйтгәт. 45. 'Йт'е қөзи 'ил'л'е (пақтаң) 'пақтыгыз'аң.

46. 'мәтқанды' мұри 'пәри 'сәтар 'ил'л'е қу'тшолле 'қөндаң. 47. 'окқырың қәуи 'ныңа 'сйт'иң 'қәји 'тәпым 'сйткут. 48. саим н'үндәт. 49. 'нәйқум 'ситкуыт. 50. 'Йт'е, 'қөза сәп қөн'дәндь. 51. 'мәндже, 'құлал мәт'т'өндь 'тшәтшәт, 'порси 'орран 'қь'ндәт. 52. тән 'понә 'тшәнджиле, 'әсәм 'қаим 'кь'тсан – 'нәд'и 'сұрул(~н) 'тарам қын о'Потды 'н'үн'үк 'т'әттшығу.

53. 'Йт'е вәзаң, о'рран 'тйре 'т'әттшит 'қынә о'Полды. 54. 'ондә қө'ттә 'сәрнә қу'тшәлле қон'дәң. 55. 'не(~ә)ннъ(~ә) 'окқырың қәқи 'құла мә'т'т'өқыннә қө'ттә 'тшәтшәт, 'нәйқум 'ситкуыт: 56. 'Йт'е 'иннә 'вәсәк. 57. 'мәндже, 'құлал кү'л'д'иң 'сұрум қwәт'пагты. 58. 'нәннъ 'Йт'е 'пөнә 'т'әнджил'е 'мәнджамба: 'құла 'сұрун 'қопи 'қәнджан 'тшәтшәт.

59. 'нәннә ном 'таумнъ, қын 'олле 'күңғаннә. 60. қын 'олле на 'құла 'сұрум қwәт'левл'е, 'вәт'амды тәй 'т'әтшәмба. 61. на 'сұрум 'вәт'т'е 'тшукәрл'е 'тәмба, 'тшукәм 'үтман 'тәдърыт. 62. 'нәйгум 'Йт'ем 'сйтыт: 'Йт'е, 'вәсәк, қwә'лле мән'джелджет, 'қәиңо 'нид'иң 'мәғәл. 63. 'тинна 'қәйи кү(~ы)н о'Потды 'сұровл'е 'т'әңу.

1. Итя живет-поживает на мысу появления (?) червей мысу. 2. Как-то (букв. как ни) ночует, как-то день (букв. как ни) проводит, живет-поживает. 3. Люди осенью в тайгу обычно ходят, с горстью порсы (муки из сушеной рыбы) обычно зимуют. 4. Итя спит да спит. 5. Люди так в тайгу мимо (букв. проходя мимо) ходят. 6. Ничего обычно не добывают, пустыми обратно домой обычно приходят.

7. Однажды Итя на улицу вышел, кажется. 8. Кто-то едет, кажется. 9. Смотрит, кажется: люди с бурундуками, медведями, мышами вместо лошадей (букв. бурундуковыми, медведевыми, мышиными лошадьми). 10. Сзади старик (мужик) едет. 11. Итя на край (задок) нарты старика пристроился сверху.

12. Старик едет на большой водоем (большое водяное море). 13. Синичка */ Птичка (поползень; синичка?)* говорит: «Свой водоем (водяное море) не отдам я». 14. Семь ночей переночевав, семь дней провели (букв. проведя) они вверху. 15. Синичка (в голове аршинная косточка) (море) с голову (синички) тут замерзло (застыло)*/ 'қураң ? головы синички смерзлось. ** 16. По этому месту на другую сторону пришли. 17. Потом идут.

18. Однажды где-то другого мыса вершины, хребта вершины достигли они, царя (верховного правителя) вершины. (С костяной тамар⁵ дырочку сделали; они туда залезли***) 19. Карамо перед дверью кланяются они, к солнцу (в сторону солнца) кланяются. 20. Вдруг где-то дверь на ширину головки тамара открылась. 21. Туда забираются (букв. забираясь идут) они, Массу дома внутрь забрались (букв. забравшись подошли). (Пришли просить, чтоб зверя послал в жертву, зверь будет плодиться, охотники будут добывать***).

22. Старик старый, строгая, сидит, стружка его, выходит (букв. выйдя идет) белкой, бурундуком (становясь).

23. У старика чувал, огонь его горит. 24. Три головешки из медвежьих голов сами себя в костре помешивают. 25. Старик семи сажений в высоту котелок над огнем подвесил (букв. вниз опустил). 26. Котел сварился, взял его с огня. 27. Без хозяев, вроде, что ли, вычерпав, поставил. 28. Старик сказал: «Пришедших людей накормил, напоил. 29. Наверно, они поели, попили. 30. Потом, наверно, обратно домой пойти хотят».

31. Старик с золой-его звериную шерсть им дал. 32. Итя двери сбоку пристроился. 33. Старик говорит: «Итя, сюда приди. 34. Я дам ниток моток. 35. Полную горсть звериной шерсти дам. 36. Теперь домой когда придешь, люди твои в тайгу поедут. 37. Тогда, на улицу выйдя, посмагривай. 38. Наступит лето. 39. Звериную шерсть мою понемногу в верховье речки кидай. 40. Люди твои потом, может, зверя добывать будут».

41. Потом, выйдя, поехали. 42. Итя на нарты краешек старика пристроился сверху. 43. Вроде, потом едут. 44. Как-то переночевав, передневавши (букв. день прожив), добрались. 45. Итя, вроде, вниз спрыгнул.

46. Дома улегшись на мўри 'пāри 'сāтар спит. 47. Однажды когда там он проснулся (от того, что) кто(-то) его будит. 48. Глаза открыл, вроде. 49. Женщина будит: 50. «Итя, наверное, хватит тебе спать (букв. достаточно спишь ты). 51. Смотри, люди твои в тайгу идут, с горстью порсы зимуют. 52. Ты на улицу выйди, мой отец что сказал – вот эту звериную шерсть в речки верховье немножко бросить».

53. Итя поднялся, полную горсть бросил в речки верховье. 54. Сам обратно вошел, улегшись, спит. 55. Потом однажды какие-то люди из тайги обратно идут, женщина будит (его): 56. «Итя, поднимись. 57. Взгляни, люди твои как зверя добыли». 58. Потом Итя, на улицу выйдя, смотрит: люди на звериной шкуре (как на) нарте едут.

⁵ Тамар (томар) – «стрела с костяным тупым наконечником для боя соболя, куницы, горностая»; стрела с округлой деревянной или костяной головкой; утолщенная часть стрелы (см. Аникин, 2000 : 552).

59. Потом настало лето, верховье речки потекло. 60. В верховье речки эти люди зверя добыв, мясо его выбросили. 61. Это зверя мясо, зачервивев, сгнило, червей по воде несет. 62. Женщина Итю разбудила: «Итя, вставай, пойди, взгляни, зачем так сделал ты. 63. Отныне ничто в верховье реки охоты (букв. охотиться) нет».

* Вариант перевода А. И. Кузьминой (со слов рассказчика)

** Вариант перевода Е. А. Хелимского

***Комментарии на русском языке А. И. Кузьминой со слов рассказчика (без варианта на селькупском языке)

Itja wohnt auf der Wurmigen Landspitze

1. Itja lebt und lebt auf der Landspitze der Erscheinung (?) der Würmer. 2. Irgendwie nächtigt er, irgendwie verbringt er die Tage, lebt und lebt. 3. Die Menschen gehen gewöhnlich in die Taiga im Herbst, sie überwintern mit einer Handvoll von Pors (Mehl aus getrocknetem Fisch). 4. Itja schläft und schläft. 5. So gehen die Menschen in die Taiga (buchstäblich: vorbeigehen). 6. Nichts gewinnen sie gewöhnlich, sie kommen gewöhnlich leer zurück.

7. Einmal ging Itja nach draußen, es scheint so. 8. Jemand fährt, es scheint so. 9. Er sieht, es scheint so: die Menschen sind mit Erdeichhörnchen, mit Bären, mit Mäusen statt Pferden (buchstäblich: Erdeichhörnchenpferde, Bärenpferde, Mäusepferde). 10. Hinten fährt ein alter Mann (ein Mushik). 11. Itja richtete sich am Rande des Schlittens des Mannes ein.

12. Der alte Mann fährt zum großen Wasserbehälter (ein großes Wassermeer). 13. Die Meise/Vögelchen (Meise?) sagt:“ Ich gebe meinen Wasserbehälter (das Wassermeer) nicht ab“. 14. Sie haben oben sieben Nächte übernachtet, sieben Tage verbracht. 15. Die Meise (im Kopf arschinlanges Knöchelchen) (Meer) groß wie Kopf (von Meise) ist zugefroren???. 16. Sie kamen auf die andere Seite durch den Ort. 17. Dann gehen sie.

18. Einmal irgendwo haben sie die Spitze des Kaps erreicht, die Rückenspitze erreicht, den Zar der Spitze (den Oberherrscher). (Mit Knochentamar haben sie ein Loch gemacht: sie sind darein hineingekrochen). 19. Sie beugen sich vor der Tür karamo, sie beugen sich in Richtung Sonne. 20. Plötzlich irgendwo wurde die Tür breit wie tamarokopf aufgemacht. 21. Sie kriechen darein (buchstäblich: gehen gekrochen), sie sind ins Haus von Massu hineingekrochen (buchstäblich: gekrochen gekommen). Sie sind gekommen, um ihn zu bitten, damit er ein Tier zum Opfer bringt, das Tier wird sich vermehren, die Jäger werden jagen.

22. Der alte Mann hobelnd sitzt, sein Hobelspan kommt (buchstäblich: geht ausgehend) als Eichhörnchen, als Erdeichhörnchen (werdend).

23. Der Alte hat einen Čuval (einen Ofen), sein Feuer brennt. 24. Drei verkohlte Holzscheite aus Bärenköpfen rühren sich selber im Scheiterhaufen. 25. Der alte Mann, sieben Sashen hoch hängte den Napf über das Feuer auf (buchstäblich: ließ ihn herab). 26. Der Kessel war fertig gekocht, er hat ihn vom Feuer weggenommen. 27. Ohne Hausherren hat er so wie ausgeschöpft, wieder zurückgestellt. 28. Der Alte sagte: „Ich habe die angekommenen Menschen gefüttert, zu trinken gegeben (getränkt). 29. Wahrscheinlich haben sie gegessen, getrunken. 30. Dann wollen sie wahrscheinlich zurück nach Hause gehen.“

31. Der Alte hat das Tierfell mit Asche ihnen gegeben. 32. Itja richtete sich seitlich der Tür. 33. Der alte Mann sagt: „Itja, komm her. 34. Ich gebe dir eine Garndocke. 35. Ich gebe dir eine hohle Hand voll mit Fell. 36. Wenn du jetzt nach Hause kommst, fahren deine Menschen in die Taiga. 37. Dann gehend nach draußen (auf die Straße) schaue von Zeit zu Zeit. 38. Der Sommer kommt. 39. Wirf mein Fell nach und nach in den Oberlauf des Flusses hinein. 40. Vielleicht werden dann deine Menschen das Tier jagen.

41. Dann sind sie rausgegangen und losgefahren. 42. Itja richtete sich oben auf dem Schlittenrande des Mannes. 43. Dann fahren sie irgendwie. 44. Irgendwie haben sie übernachtet, haben einen Tag verbracht, sie sind angekommen. 45. Itja ist runtergesprungen.

46. Zu Hause hat er sich hingelegt auf мӯри 'пәри 'cärap schläft. 47. Einmal wurde er da wach, als ob jemand ihn weckt. 48. Er hat die Augen aufgemacht. 49. Eine Frau weckt. 50. „Itja. Vielleicht reicht es zu schlafen (buchstäblich: du schläfst genug). 51. Guck mal, deine Menschen gehen in die Taiga, überwintern mit hohler Hand vom Pors. 52. Gehe nach draußen, was mein Vater sagte, um dies Tierfell in den Oberlauf des Flusses etwas hineinzuzwerfen“.

53. Itja ist aufgestanden und hat eine hohle Hand in den Oberlauf des Flusses hineingeworfen. 54. Selbst ist er zurück reingekommen, hat sich hingelegt, schläft. 55. Dann einmal gehen irgendwelche Menschen aus der Taiga zurück, eine Frau weckt ihn. 56. „Itja, stehe auf“. 57. Guck mal, wie deine Menschen ein Tier gefangen haben.“ 58. Dann ging Itja nach draußen und sieht: die Menschen fahren auf dem Tierfell wie im Schlitten.

59. Dann kam der Sommer. Der Oberlauf des Flusses hat angefangen zu fließen. 60. Im Oberlauf des Flusses haben die Menschen das Tier gefangen und haben sein Fleisch rausgeworfen. 61. Dieses Tierfleisch ist schwarz geworden, es ist faul geworden, das Wasser treibt die Würmer. 62. Die Frau hat Itja geweckt: „Itja, stehe auf, gehe, guck, warum hast du so gemacht.

63. Von nun an gibt es keine Jagd im Oberlauf des Flusses (buchstäblich: jagen).

Перевод: А. И. Кузьмина совместно с Н. И. Кондаковым

Редактирование перевода: Е. А. Хелимский, Н. Г. Кузнецова

Текст публикуется впервые

Полевые материалы А. И. Кузьминой

Band 26, Hefte 5: 105-121, 6: 122-125

Текст № 4 / Text Nr. 4

Маркынча

Два варианта текста:

1-й вариант: Самозапись Н. Карсавина (1965 г.). Текст передан средствами русской орфографии без дополнительных букв и диакритических знаков, с рядом непоследовательностей в обозначении звуков. Перевод с селькупского языка на русский также сделан Н. Карсавиным. В русском переводе сохранен авторский стиль и орфография (например, нередко опущены предлоги: пошел дедушке, руки сторону, верхушке горы сидит человек и т. п.).

2-й вариант: Селькупский текст сказки Н. Карсавина нормализован Е. А. Хелимским на основе описания языка и словарных материалов в ОчСЯ 1-3.

1-й вариант:

1. Исечер илымпа укыр омтыйхо. 2. Омтыйхон мыхын эппа ноқыр нэяты. 3. Омтыйхо нэяимты пона сонтырха аща утымымпат. 4. Мэл-тытха мэрымпат мотхынты.

5. Укыпар ноқыртын тула эсынтынык чытотын⁶: «Мэщиныт пона утащик сонтырхынытха». 6. «А кыса, кекыса кунты ыкы сонтырнылын» – томныт омтыйхо. 7. Онты солтатыимты хэрымпат, нылтыралтымпат пюрык коялалтыла ныны на солтатыт путанты ноты нэяимты утымпат сонтырхынтытха. 8. Укот хапия саимты мунтык саралпат.

9. Ныны хай кунты сонтырпотын хай чанкы, укыр посы кыпа нэ-так нык кэлча: «Омынэимы ай чанкотын». 10. Саинтынонычеп хампиим то таршалтыныт – пэлыколык мэрка. 11. Чанка эмта нинкаитты, эмта солтатыиты. 12. Мэный, хумкитый хэттохын нымты халымпа.

13. Халтырымпа, халтырымпа. 14. Ныны четымпат лосым. 15. «Хай пентал там хэттохын?» – лосы нык (кэты-т) сохынча нэтанык. 16. «Ман сонтырсаk нинкаиныса», – томныт нэтак лосынык, – «ныны

⁶ Чытотын – так говорят среднетазовские селькупы. Надо ставить слово *томнотын* 'говорят'. – Н. Карсавин.